

334

Naselje: **Trebnje***Občina:* Trebnje*Ime:* **grad Trebnje***Področje:* A*Obdobje:* rimsko obdobje, srednji vek, novi vek*Vrsta dela:* 6

Terenska raziskava območja gradu Trebnje je potekala od 28. julija do 13. septembra 1993. Ekipo so sestavljali štiri fizični delavci, študentka arheologije, risar in preparator. Izkopavanje je bilo razdeljeno na štiri glavne dele. V prvem delu smo dokumentirali profil strojnega vkopa na severni strani gradu pri severozahodnem stolpu in sondirali kletne prostore v severnem traktu. V drugem delu smo nadaljevali z izkopavanjem strojnega vkopa po širini vzhodne terase iz leta 1992. V tretjem delu smo sondirali arkadni hodnik na južni strani gradu. V četrtem delu smo opravili manjšo sondažo ob zahodni zunanji fasadi gradu, južno od grajskega vhoda.

Severni trakt gradu (sonde V – VIII) ima tri kletne prostore ter kletni prostor v severovzhodnem četverkotnem stolpu. Kletni prostor v severovzhodnem kroglastem stolpu je bil dokumentiran v profilu leta 1992. Vsaka klet je bila sondirana v širini. Izkopali pa smo tudi severno polovico severozahodnega stolpa. Dokumentirali smo južni profil strojnega vkopa na zunanji strani severnega trakta, ki je bil izkopen leta 1992 zaradi pregleda geološke osnove.

Ostanke antične poselitve na območju gradu smo odkrili v sondi VII in VIII. Nastanek severnega obrambnega zidu datiramo v 15. stol. V sondi V smo izkopali ostanke lesene stavbe, ki je potekala vzporedno z obrambnim zidom in južno od te stavbe pa tlakovan prostor, ki je bil očitno del notranjega dvorišča. Tega v drugih sondah nismo več zasledili. Tudi v sondi VI smo odkrili ostanke lesene stavbe, ne moremo pa ugotoviti, ali gre za del iste stavbe, ki smo jo našli v sondi V, ali pa gre za drugo stavbo. V sondi VII nismo zasledili nobenih stavbnih struktur, vendar močne žgane plasti z žitom kažejo na shrambeni objekt. V sondi VIII smo odkrili ostanke okroglega stolpa, ki je podoben okroglemu stolpu na severovzhodnem vogalu gradu. Nismo našli stika med stolpom in severnim obzidjem, domnevamo pa, da je bil ta v severozahodnem vogalu sosednjega kletnega prostora, ki je ostal neraziskan zaradi slabega stanja severnega zidu.

Na koncu 15. stol. ali začetku 16. stol. so v celoti preoblikovali grad. Odstranili so lesene stavbe in zgradili severni trakt. Notranjost trakta so splanirali in zasuli, da bi dobili ravno površino. Tudi okrogli stolp so zrušili in zgradili današnjega, četverkotnega.

Od 18. stol. naprej je severni trakt pridobil današnjo obliko. Do tedaj enotni kletni prostor so razdelili s prečnimi zidovi. V četverkotni stolp pa so – po koncu obrambne vloge gradu – zgradili vhod s stopnicami iz zahodne strani in ga uporabljali kot kletni prostor.

Na vzhodni strani zunanega dela gradu je bila sonda locirana na severnem delu vzhodne terase in je potekala iz vzhodnega trakta obrambnega zidu proti

vzhodu (sonda IV). Določili smo 7 glavnih faz s sterilnim terenom, namesto petih, ki smo jih ugotovili v letu 1992.

Domnevamo, da je na grajskem hribu stala ne samo prazgodovinska ali antična naselbina (VS 93, 1995, 166-167), ampak tudi srednjeveška naselbina ali struktura, ki je bila očitno manjša od gradu iz 15. stol. in je mogoče predstavljala manjšo utrdbo ali grad.

Nastanek gradu datiramo v 15. stol., ko je dosegel današnji obseg in je imel obrambno vlogo. Na to kaže zidanje vzhodnega obrambnega trakta na robu grajskega griča in izkopen obrambni jarek v naravnem kanalu (vrtače). Zemljo so deponirali na vzhodni strani obrambnega jarka, ki je dobila funkcijo obrambnega nasipa. Obrambni jarek je bil uporabljen tudi v 16. stol. in je povezan z renesančnim preoblikovanjem gradu. V 17. in 18. stol. je izgubil svojo funkcijo in postal odlagališče odpadkov pri temeljiti obnovi gradu. Konec 18. stol. pa so v celoti zravnali teren med nasipom in vzhodnim traktom obrambnega zidu.

Za linearni zid, ki smo ga izkopali v arkadah na južni strani gradu (sonda IX), domnevamo, da je severni zid srednjeveškega stolpa (vzhodni zid izkopen leta 1992), ki ga je Valvasor predstavil na svoji risbi. Naselbinskih plasti, ki bi lahko pomagale pri dataciji stolpa, nismo našli, ker so jih uničili s poznejšo gradnjo arkad na južni strani gradu. Slaba ohranjenost zidu je dokaz tehnike stopničastih temeljev, ki so podobni temeljem na vzhodni strani gradu in pri vzhodnem zidu stolpa. Z gradnjo arkad so uničili severni zid srednjeveškega stolpa in uredili opečno hodno površino, podobno ostalim baročnim površinam v gradu. Najnovejši posegi v arkadah so vezani na novo betonsko površino in napeljavo vodovodne instalacije. Na zahodni strani zunanega dela gradu (sonda X) so prvotne srednjeveške plasti uničene po celi dolžini zahodnega trakta zaradi baročne obnove gradu. Zunanji teren so porezali in zgradili odtočni jarek z opečnatim obokom, ki poteka vzporedno z grajskim obzidjem.

Akcijo sta financirala Ministrstvo za Kulturo R Slovenije in občina Trebnje. Na podlagi rezultatov izkopavanj smo ugotovili, da bo treba znižati nasutje vzhodne terase gradu, ko bo mogoče nadaljevati s sanacijo objekta. Predvsem pa smo odkrili nove podatke o razvoju gradu in nekatere arhitekturne ostanke, ki so primerni za prezentacijo.

Phil Mason

335

Naselje: **Trnava***Občina:* Žalec*Obdobje:* mlajša železna doba*Področje:* A*Vrsta dela:* 5, 6, 7

Arheološko najdišče Trnava se nahaja na presečišču krajevnih skupnosti Orla vas, Šentrupert in Trnava (občina Žalec). Umeščeno je na najvišji terasi reke Savinje, ki se je v Gnzu od tod pomaknila proti vzhodu.¹ Danes teče reka en kilometer vzhodno od

najdišča. Več metrov debel sloj prodniških nanosov predstavlja geološko podlago na arealu celotnega najdišča, prekrit pa je s 30 do 60 cm debelo plastjo plitvih rjavih naplavinških tal², ki sicer niso najbolj ugodna za poljedelstvo, pa vendarle je bilo celotno področje do začetka gradnje avtoceste obdelano (sl. 2). S tem je bilo površje izravnano, posegi oranja pa so v nekaterih predelih dosegli nivo geološke osnove in na teh mestih v celoti uničili kulturne sloje. Vpliv delovanja vod v obliki poplav je potrjen vse do regulacij rek Savinje (1889) in Trnavce (1960).³ Ena od večjih povodni je bila izpričana tudi v stratigrafskem zapisu kot tanek sloj naplavinškega nanosa, ki je na delu najdišča prekril arheološko naselbinsko plast.

Vse znane arheološke informacije na najdišču Trnava so plod arheoloških zaščitnih del vezanih na izgradnjo avtoceste Arja vas – Vransko. Dela je koordiniral Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Celje in s sodelovanjem Oddelka za arheologijo Filozofske fakultete ter zunanjih sodelavcev so bile izpeljane tri faze terenskega dela:

1. Ob ekstenzivnem terenskem pregledu poleti 1994 so bili najdeni trije kosi lončenine.⁴
2. Z intenzivnim terenskim pregledom, ki je bil opravljen na pomlad 1995, sta bila najdena še dva kosa na medsebojni razdalji 150 m.

Z združitvijo podatkov prve in druge faze dela je bil določen areal potencialnega najdišča za arheološka sondiranja in izkopavanja v obsegu 20000 m².⁵

3. Izkopavanja smo izvedli med 26.6.1995 in 21. 10. 1995. V tem času je bilo v obliki sond ali izkopnih polj preiskanih 3625 m² površine, kar znaša 18 % areala, ki je bil predhodno zamejen kot potencialno arheološko najdišče.

Pri sondiranjih smo sledili težnji po pokritju celotne raziskovalne površine s čim manjšim, a še za-dostnim procentom fizičnega izkopa. En meter široke sondažne jarke smo trasirali znotraj ortogonalnega rastra na medsebojni razdalji 20 m. Osnovne geo-grafske danosti (ravnina, na kateri so z donedavno obdelavo polj zakrili morebitne stare struge, poti ali druge indikatorje poselitve), kot tudi razpršenost red-kih artefaktov, najdenih v okviru terenskih pregledov, nas namreč niso usmerjali pri intenzivnosti opazovanja na določenem delu terena. Tako smo sledili stratigrafiji plasti, ki se je bolj ali manj ponavljala skozi preseke večine sond.

Na mestih, kjer smo zasledili sloj z najdbami, ali pa ponavljajoče se najdbe izrgane iz prvotnega konteksta, smo izkop razširili v takšnem obsegu, da je bila kulturna plast zamejena z vseh strani.

Preiskan teren je bil po arheoloških delih na področju trase v celoti sproščen za izgradnjo avtoceste.

Stratigrafija

Ključni moment za razmejevanje stratifikacije najdišča je reliefna dinamika, ki jo kaže vrhnji nivo sterilnega sloja 004. Ta se namreč dviguje in spušča. Ponokod je odstopanje v relativni višini tudi do 1.5 m. Najbolj globoke kotanje med posameznimi valovi proda so zapolnjene s finejšo mivkasto napla-vino 003, ki je odraz odlaganja v času, ko se je aktivno delovanje

vode umirjalo. Vanjo sta v izkopu I dva vkopa zapolnjena z ilovico, v kateri so bile najdbe. Sloj 005 je vseboval večji del arheološkega materiala, del najdb se je nahajal še v ornici 001. Tanjša naplavinška plast 002, ki smo jo zabeležili v izkopu I, je sedla neposredno na arheološko kulturno plast, kar kaže, da je bilo področje v tem obdobju in po njem še vedno izpostavljeno poplavam.

V zgornjih 35 cm so plasti zaradi oranja premešane, vendar pa je očitno, da je na nekaterih predelih oranje načelo osnovno prodniško teraso in razneslo prod tudi po površju. Prav med prodom v ornici je najti precej fragmentov lončenine, žlindre, železa in hišnega lepa, vendar pa ni sledov o naselbinski arhitekturi *in situ*, ki je, kot kaže, bila uničena z oranjem.

Z namenom, da dobimo vpogled v naravni relief v času poselitve, smo mrežo sond strnili na 10 metersko razdaljo in na celotnem najdišču beležili mikrorelief prvotnih tal, ki bo služil kot podlaga distribuciji najdb za horizontalno stratigrafsko podobo najdišča.

Rezultati

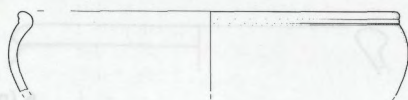
V arheološki literaturi doslej obravnavano območje med Trnavo, Orlo vasjo in Šentrupertom ni bilo znano, z izjemo domnevnega poteka trase rimske ceste Ločica – Gomilsko, ki pa na tem delu še ni bila ugotovljena.⁶ Trnava najbližji znani arheološki najdišči sta Gotovlje⁷ cca. 5 km proti vzhodu in prav tako ob delih za avtocesto odkrito najdišče Šmatevž, ki je oddaljeno 2 km proti zahodu.⁸

Najstarejši zgodovinski vir, ki izpričuje aktivno izrabo zemljišča, je urbar iz leta 1426, v katerem so navedene obveznosti dveh kmtnij iz Orle vasi in Trnave, do braslovškega urada.⁹

Med najdbami iz izkopov I in II prevladujeta lončenina in žlindra, bilo pa je tudi precej hišnega lepa, ki je bil razdrobljen v manjše kose premera do 7 cm. Ob tem še 26 bronastih in 95 železnih fragmentov, prelomljene kamnite žrmlje prvotnega premera cca. 30 cm ter trije fragmenti živalskih kosti. V kulturni plasti 005 smo opazili precej drobcev razpadlih organskih snovi.

Med doslej pregledanimi najdbami smo v izbor kronološko določljivih kosov izločili 80 fragmentov lončenine in 20 kosov kovine. Lončenina je izdelana na vretenu ali prostoročno. Najpogostejša oblika je lonec, sicer pa so še skleda, krožniki in vrčki. Okras je izveden s kanelurami, žlebljenjem, metličanjem ali tanjšimi rebri. Precej lončenine je narejene iz grafitne gline. Kovinski inventar je v preparatorskem postopku in bo skupaj z drugim gra-divom predstavljen v končnem poročilu.

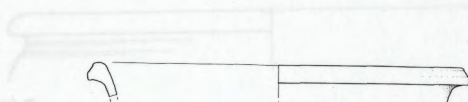
Naj zaključimo z ugotovitvijo, da je na mestu, kjer bo nekoč avtocestno križišče za odcepom proti Logarski dolini, stala srednje oziroma mlajše latenska nižinska naselbina. Njenega notranjega ustroja spriči naknadnih posegov v plasti ne poznamo. Arhitekturne prvine, ki se kažejo v naravi najdb, nakazujejo profano naselje s stavbami iz organskih materialov in lepa, ter na železarsko dejavnost v naselju. Celoten obseg najdišča ni znan, domnevamo pa, da se širi severno od trase avtoceste.

(pomanj. na 25 %)

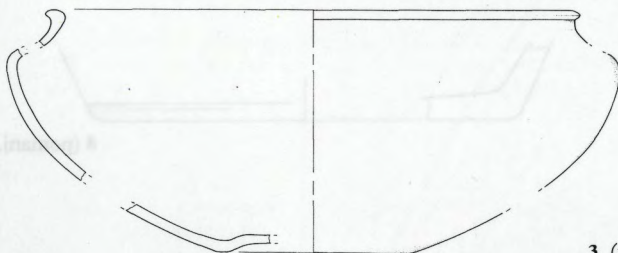

1 (pomanj. na 25 %)

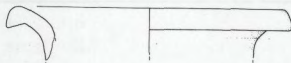
(pomanj. na 25 %)

2 (pomanj. na 25 %)

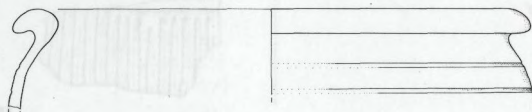
(pomanj. na 25 %)

3 (pomanj. na 50 %)

(pomanj. na 25 %)

4 (pomanj. na 25 %)

(pomanj. na 25 %)

5 (pomanj. na 25 %)

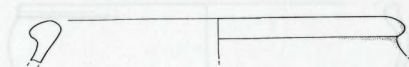
1. Skleda; frag. ustja, frag. ostenja in frag. dna; izdelana na vretenu; barva: zunaj črna, notranost opečnata; površina gladka; sestava drobnozmata; okras: plitek žleb tik pod ustjem; pr. ustja 20 cm; največji pr. 21 cm; pr. dna 16 cm; lega: izkop I, SE 003.

2. Frag. ustja; izdelan na vretenu; barva: opečnata; površina gladka; sestava drobnozmata; pr. ustja 20 cm; lega: izkop I, SE 003.

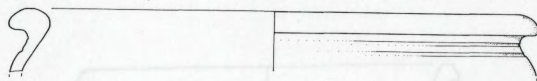
3. Skleda; frag. ustja, frag. ostenja in frag. dna; izdelana na vretenu; barva: siva; površina hrapava; sestava drobnozmata; pr. ustja 17.4 cm; največji pr. 31.6 cm; pr. dna 10 cm; lega: izkop I, SE 005.

4. Frag. ustja; izdelan na vretenu; barva: oker, prehaja v sivorjavo; površina gladka; sestava grobozmata; pr. 15 cm; lega: izkop I, SE 003.

5. Frag. ustja lonca; izdelan na vretenu; barva: temno siva - grafitna; površina hrapava; sestava grobozmata, grafitna glina; okras: dve prečni kaneluri; pr. ustja 27 cm; lega: izkop I, SE 005.

6 (pomanj. na 25 %)

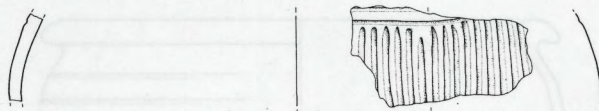
7 (pomanj. na 25 %)

8 (pomanj. na 25 %)

9 (pomanj. na 25 %)

10 (pomanj. na 50 %)

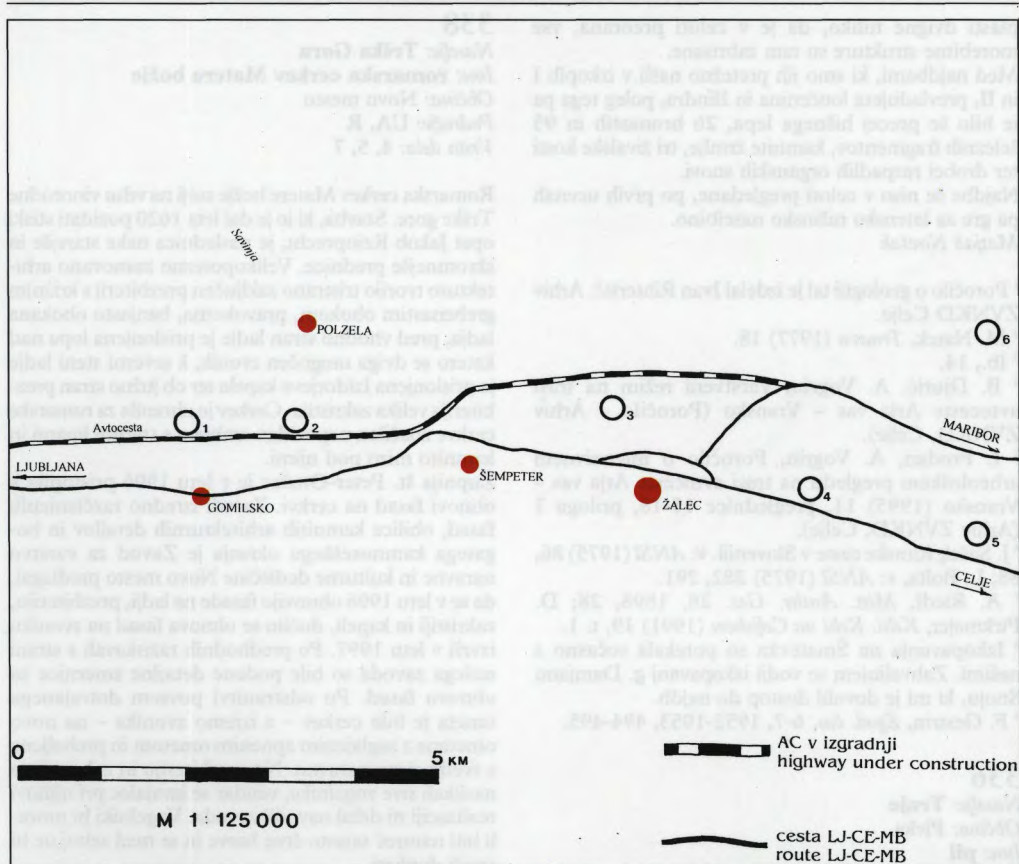
6. Frag. ustja; izdelan na vretenu; barva: temno siva - grafitna; površina hrapava; sestava drobnozrnata, grafitna glina; pr. ustja 19.6 cm; lega: izkop I, SE 003.

7. Frag. ustja lonca; izdelan na vretenu; barva: temno siva - grafitna; površina gladka; sestava drobnozrnata, grafitna glina; okras: pod ustjem sta dva plitka žleba; pr. ustja 27.8 cm; lega: izkop I, SE 003.

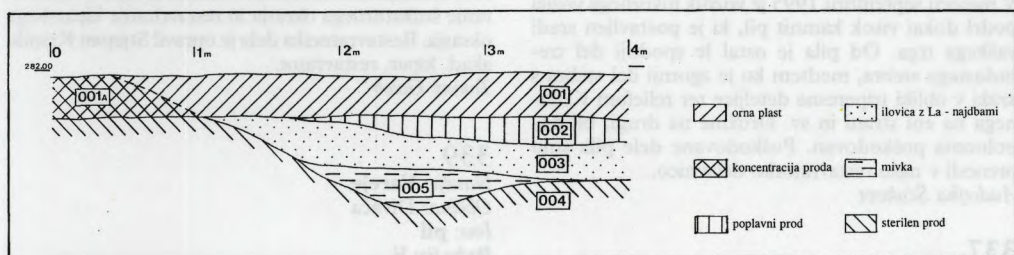
8. Frag. dna lonca; izdelan na vretenu; barva: temno siva - grafitna; površina gladka; sestava drobnozrnata, grafitna glina; okras: prečna kanelura; pr. dna 21.6 cm; lega: izkop I, SE 005.

9. Frag. dna; izdelan na vretenu; barva: siva; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. dna 17.6 cm; lega: izkop I, SE 011.

10. Frag. ostenja lonca; izdelan na vretenu; barva: temno siva - grafitna; površina hrapava; sestava drobnozrnata, grafitna glina; okras: globoki vertikalni žlebovi; pr. 29.5 cm; lega: izkop I, SE 011.

Latenska najdišča v okolici Trnave. 1 – Šmatevž, 2 – Trnava, 3 – Gotovlje, 4 – Drešinja vas, 5 – Spodnji Lanovž, 6 – Slatina. M=1:125000 (risba: M. Novšak).

Trnava. Izkop I – severni profil (risba: M. Plevel).

Zaključek

Novo odkrito latensko najdišče Trnava se nahaja v Savinjski dolini, 3,5 km zahodno od Šempetra. Leži na najvišji, ginški, savinjski terasi.¹ Sosedni sočasni poselitveni točki sta Gotovlje⁷ vzhodno in Šmatevž⁸ zahodno od Trnave. Svet v neposredni okolici je v celoti obdelan, čeprav *pliva naplavinjska tla*² in pogoste poplave³ bližnjih rek kmetom niso prizanašale. Vse arheološke informacije smo zbrali v okviru zaščitnih posegov arheološke stroke pred izgradnjo avtocestnega

odseka Arja vas – Vransko. Tako so bili v okviru ekstenzivnega terenskega pregleda najdeni trije kosi lončenine,⁵ intenziven pregled je dodal še dva,⁶ nakar je bila začrtana predvidena raziskovalna površina, ki je obsegala 20.000 m². Izkopavanje smo izvedli v poletnih mesecih leta 1995. Stratigrafija najdišča kaže na dinamično gibanje naravnega reliefa preden so bila tla z obdelavo izravnana. Kulturna plast se je ohranila v predelu izkopov I in II, na mestih, kjer je oranje ni doseglo. Med obema izkopoma (I in II) se nivo sterilne

plasti dvigne toliko, da je v celoti preorana, vse morebitne strukture so tam zabrisane.

Med najdbami, ki smo jih pretežno našli v izkopih I in II, prevladujeta lončenina in žindra, poleg tega pa je bilo še precej hišnega lepa, 26 bronastih in 95 železnih fragmentov, kamnite žrnje, tri živalske kosti ter drobci razpadlih organskih snovi.

Najdbe še niso v celoti pregledane, po prvih ocenah pa gre za latensko nižinsko naselbino.

Matjaž Novšak

¹ Poročilo o geologiji tal je izdelal Ivan Rihteršič. Arhiv ZVNKD Celje.

² M. Natek, *Trnava* (1977) 18.

³ *Ib.*, 14.

⁴ B. Djurić. A. Vogrin, Varstveni režim na trasi avtoceste Arja vas – Vransko (Poročilo – Arhiv ZVNKD, Celje).

⁵ I. Prodan, A. Vogrin, Poročilo o intenzivnem arheološkem pregledu na trasi avtoceste Arja vas – Vransko (1995) 11, preglednice 15-18, priloga 7 (Arhiv ZVNKD, Celje).

⁶ J. Šašel, Rimske ceste v Sloveniji. v: *ANSI* (1975) 86, 88; L. Bolta, v: *ANSI* (1975) 282, 291.

⁷ A. Riedl, *Mitt. Anthr. Ges.* 28, 1898, 28; D. Pirkmajer, *Kelti. Kelti na Celjskem* (1991) 19, t. 1.

⁸ Izkopavanja na Šmatevžu so potekala sočasno z našimi. Zahvaljujem se vodji izkopavanj g. Damjanu Snoju, ki mi je dovolil dostop do najdb.

⁹ F. Gestrin, *Zgod. čas.* 6-7, 1952-1953, 494-495.

336

Naselje: **Trnje**

Občina: Pivka

Ime: **pil**

Področje: E

Vrsta dela: 4, 8

V mesecu septembru 1995 je voznik tovornega vozila podrl dokaj visok kamnit pil, ki je postavljen sredi vaškega trga. Od pila je ostal le spodnji del trebušastega stebra, medtem ko je zgornji del stebra s kraki v obliki triperesne deteljice ter reliefom Križanega na eni strani in sv. Družine na drugi, bil popolnoma poškodovan. Poškodovane dele pila smo prenesli v našo restavratorko delavnico.

Andrejka Ščukovič

337

Naselje: **Trnje**

Občina: Pivka

Naslov: **Trnje 65, 66**

Področje: E

Vrsta dela: 2, 4

Podali smo konservatorske smernice za prenovo domačij št. 65 in 66 v Trnju, ki sta trenutno opuščeni ter izdali soglasje za idejni projekt, ki je bil narejen po teh smernicah.

Eda Belingar

338

Naselje: **Trška Gora**

Ime: **romarska cerkev Matere božje**

Občina: Novo mesto

Področje: UA, R

Vrsta dela: 4, 5, 7

Romarska cerkev Matere božje stoji na vrhu vinorodne Trške gore. Stavba, ki jo je dal leta 1620 pozidati stiški opat Jakob Reinprecht, je naslednica neke starejše in skromnejše prednice. Velikopotezno zasnovano arhitekturo tvorijo tristrano zaključen prezbiterij s križnim grebenastim obokom, pravokotna, banjasta obokana ladja, pred vhodno stran ladje je prislonska lopa nad katero se dviga mogočen zvonik, k severni steni ladje je prislonska Izidorjeva kapela ter ob južno stran prezbiterija velika zakristija. Cerkev je ohranila za romarske cerkve značilen nepozidan ambient s starimi lipami in kamnito mizo pod njimi.

Župnija št. Peter-Otočec je v letu 1996 pristopila k obnovi fasad na cerkvi. Zaradi izredno razčlenjenih fasad, obilice kamnitih arhitekturnih detajlov in bogatega kamnoseškega okrasja je Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto predlagal, da se v letu 1996 obnovijo fasade na ladji, prezbiteriju, zakristiji in kapeli, dočim se obnova fasad na zvoniku izvrši v letu 1997. Po predhodnih raziskavah s strani našega zavoda so bile podane detajlne smernice za obnovo fasad. Po odstranitvi povsem dotrajanega ometa je bila cerkev – z izjemo zvonika – na novo ometana z zaglajenim apnenim ometom in prebeljena s svetlo siena naravno. Na prezbiteriju in zakristiji so naslikali sive vogelnike, vendar se izvajalec pri njihovi realizaciji ni držal navodil zavoda. Vogelniki bi morali biti namreč sajasto črne barve in se med seboj ne bi smeli dotikati.

Pri obnovi cerkvene zunanjsčine so potekala tudi obsežna in zahtevna restavratska dela, ki so obsegala restavriranje kamnitih arhitekturnih detajlov, restavriranje štukaturnega okrasja in restavriranje kiparskega okrasja. Restavratska dela je opravil Stjepan Krsnik, akad. kipar, restavrador.

Tomaž Golob

339

Naselje: **Vareje**

Občina: Divača

Ime: **pil**

Področje: E

Vrsta dela: 4

Obveščeni smo bili, da je kamionist ob odvozu smeti poškodoval znamenje (pil) iz lokalnega "brdnega kamna", tako da je bil zlomljen kamnit steber na več kosov, ravno tako kamnit križ. Z restavradorjem našega zavoda smo podali smernice za rekonstrukcijo, ki je možna.

Eda Belingar